

“Şengal Soykırımı: Êzîdîlerin 73. Fermanı”

Posted on 03/06/2017

IŞİD, Haziran 2014 tarihinde Irak'ın Musul kentine saldırarak bu kenti ele geçirdikten sonra Ağustos ayında Êzîdîler'in yaşadığı Şengal'e yöneldi. Ağustos 2014 tarihine gelindiğinde IŞİD, Şengal'i ele geçirdi ve burada büyük bir katliama girişti. Êzîdîler, Şengal'de yaşadıklarını, daha önceki katliamların bir devamı olarak nitelendirip, “73. Ferman” diye adlandırdı.

Ağustos 2014 yılında IŞİD binlerce Êzîdîyi öldürdü, binlerce kadın ve çocuğu ise esir olarak götürdü. Bunların bir kısmı IŞİD'liler tarafından çeşitli Arap ülkelerinde köle pazarlarında satıldı, bir kısmı öldürüldü, bir kısmı da tecavüze uğradı. Halen IŞİD'in elinde yüzlerce Êzîdî kadının olduğu söyleniyor.

IŞİD saldırdığında Şengal'den kaçmayı başaranların bazıları YPGliler'in açtığı koridor ile Suriye'ye geçerken, bazıları Irak Kürdistan Bölgesi'ne ve bazıları da Türkiye'ye kaçtı. Türkiye'ye gelenlerin büyük bölümü o dönem DBP'li olan belediyelerin kurduğu kamplara yerleştirilirken bir kısmı da AFAD tarafından oluşturulan kamplara kondu.

Bu kamplara konan Êzîdîler ile ilgili merkezi Diyarbakır'da bulunan Zan Sosyal Siyasal İktisadi Araştırmalar Vakfı bünyesinde “Êzîdîlerin 73. Fermanı, Şengal Soykırımı” adıyla Eylül 2015 tarihinde bir proje başlatıldı.

Proje kapsamında Diyarbakır, Batman ve Siirt'teki kamplarda kalan Êzîdîler ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilip, IŞİD'in Şengal'e saldırmadan önceki dönemden başlamak üzere Êzîdîler'in yaşadıkları sözlü tarih çerçevesinde kayıt altına alındı.

Proje ile aynı adı taşıyan kitap da Zan Vakfı Yayınları tarafından yayınlandı.

“Êzîdîlerin 73. Fermanı Şengal Soykırımı” adıyla yayınlanan kitap ve proje ile ilgili olarak projenin koordinatörü ve kitabın yazarı, tarihçi Namık Kemal Dinç ile söyleşi.

Ferid Demirel: Kitabın önsözünde 100 yıl önce yaşanan Ermeni Soykırımı ile ilgili çalışma yaptığınız esnada bu çalışmayı yapmaya karar verdiğinizizi söylüyorsunuz. Êzîdîlerin son yaşadıkları bu çerçevede kayıt altına alınabildi mi sizce?

Namık Kemal Dinç: Hayır, kayıt altına alındığını söyleyemeyiz. Parça parça gazetelerde, televizyonlarda, internet sayfalarında yer alan röportajların dışında canlı tanıklıkları derlemeye dönük bir arşiv çalışması bildiğim kadarıyla yapılmış değil. Bahsettiğim medya haberleri de ağırlıklı olarak IŞİD tarafından kaçırılan Êzîdî kadınlara yönelik haberlerdir. Olayın bütününe dair; Şengal’in hedef seçilmesinden saldırı öncesi ilişkilere, saldırı sürecinin nasıl başladığına, saldırı sırasında yaşananlara ve akabinde gelişen bir dünya vakıya dair pek ciddi bir veriye sahip değiliz. Tam da bu noktada olayın canlı tanıklarının anlatımları çok büyük önem arz ediyor. Êzîdîler bu manada hep es geçilen bir toplumsal grup olmuşlardır. Ortadoğu’nun tarumar olduğu bugünkü konjonktürde örgütsüz, zayıf, nicelik olarak az ve “sahipsiz” olan birçok toplumsal grup yok olmakla karşı karşıya kaldı. Êzîdîler, Kakailer ve Şebekler bunların başında geliyor. Maalesef tarihte de bu böyle olmuştur. Örneğin; 1915 Ermeni soykırımı olarak tarihe mal olmuştur. Doğrudur Ermeniler bu soykırımdan en büyük zararı gören toplumsal gruptur ama 1915 aynı zamanda bir Êzîdî soykırımıdır.

Ermeni Soykırımı ile Êzîdî soykırımı arasında ne tür benzerlikler kurabiliyorsunuz? Dersim Katliamı, Yahudi Soykırımı gibi tarihin çeşitli dönemlerindeki tanıklıklar ile Êzîdî Katliamının tanıklıklarının da benzer yönleri olduğu görülüyor. Siz nasıl bir sonuca ulaşıyorsunuz?

Öncelikle biraz önce söylediğim gibi 1915’in aynı zamanda bir Êzîdî soykırımı olduğunun

altını çizmek isterim. Ermeni soykırımı konusunda hafıza çalışmış biri olarak orada toplu katliamlara dair dinlediklerimle, Dersim soykırımına dair anlatılanlar ve IŞİD'in propaganda videolarında gördüğümüz toplu infaz görüntüleri tüyler ürpertecek kadar benzer. Bu katliamları yapanlarında benzer bir psikolojiye sahip olduklarını söylemek gerekir. Karşısındakini insan olarak görmeyen, onları dehümanize eden, yani insanlıkdışılaştıran bir profil var karşımızda.

Bu söylediklerim genel benzerlikler, bu anlamda Yahudi soykırımı içinde bazı farklı noktaları olsa da söylenebilir. Ama Ermeni soykırımı, Dersim soykırımı ve son Şengal Êzîdî soykırımının başkaca benzer, ortak yönleri olduğunun altını çizmek gerekir. Maalesef bu üç büyük saldırıda da dini saiklerin saldırıları meşrulaştırmak ve toplumsal katılımı artırmak için çok etkin bir şekilde kullanıldığını belirtmek gerekir. Anadolu ve Mezopotamya'da din eksenli Müslümanlaştırmaya dayalı bir homojenleştirme siyaseti 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren birçok katliam, pogrom ve soykırım pratiğiyle bugüne kadar gelmiştir. Bu anlamda 1915'de gerçekleştirilen soykırımla 2014'de IŞİD'in gerçekleştirdiği soykırım bir zincirin halkaları olarak görülmelidir.

Kitapta Êzîdîler'in 2014 yılında yaşadıklarına dair tanıklıklara geçmeden önce Êzîdîler'in daha önce yaşadıkları Fermanları anlatmışsınız. İdeolojik, sosyolojik, siyasal ve kültürel arka planlarını irdelemişsiniz. Êzîdîler'in 2014'te IŞİD'in saldırması sonucunda yaşadıklarını daha önceki fermanların bir parçası/devamı olarak mı yorumluyorsunuz?

Bunu bizzat Êzîdîlerin kendisi zaten söylüyor. Yaşadıklarını 73. Ferman olarak tanımlıyorlar. Bunun öncesinde de 72 fermana uğradıklarını ima ediyorlar. Sorduğumuzda daha önce maruz kaldıkları fermanları da anlattılar. Özellikle 19. ve 20. yüzyıla dair birçok saldırıdan-fermandan bahsettiler. II. Abdülhamit döneminde Ömer Vehbi Paşa'nın 1892 tarihinde yaptıkları sadece Osmanlı arşivindeki belgelerde değil Êzîdîlerin bugünkü hafızasında ve anlatılarında çok canlı bir şekilde var. Ömer Vehbi Paşa'nın yaptığı zulümler Êzîdî ağıtlarında Ferik Paşa ismiyle hala dilden dile söyleniyor, okunuyor. İktidarlar tarafından

başlarına getirilen bütün bu fermanları inançlarıyla ilişkilendiriyor ve inançları yüzünden bunların başlarına geldiğini söylüyorlar.

Böyle söyleniyor olsa da elbette inançları dışında başka faktörlerin, sosyo-ekonomik, siyasal gelişmelerin de bu saldırılarda rolü var. Örneğin Evliya Çelebi 17. yüzyılda Melek Ahmet Paşa'nın Şengal'e yaptığı saldırıyı anlatırken Êzîdîlerin kervanlara saldırısını, yapılan talanları bir gerekçe olarak izah eder. Fakat bu talan hareketleri karşısında Osmanlı ordusunun yaptığı tam bir vahşettir. Hatta Evliya Çelebi'nin kitabının ilgili bölümleri okunursa görülecektir ki, bugün IŞİD canilerinin yaptıklarından hiçbir farkı yoktur anlatılanların. Aynı yöntemler, aynı acımasızlık, kadınların esir edilip köle pazarlarında satılması vb... Çünkü her ikisinin de hareket noktası, zihniyeti aynı. Aynı dini formasyon ve hukuk perspektifi bu saldırıların meşrulaştırıcı ve azmettirici unsurları oluyor.

Tanıklıklardan yola çıkarak 73. Ferman'ın sonuçlarının daha önceki fermanların yarattığı sonuçlardan farklılık arz ettiği gibi bir sonuca ulaşabilir miyiz?

Değerlendirmenize ben de katılıyorum. Kitaptaki anlatılara bakılırsa Êzîdîler 73. Fermanı diğer fermanlardan daha ağır, daha büyük bir tahribata sebep olmuş bir saldırı olarak dile getiriyorlar. Bu neden böyledir, cevabı üzerinde benim de hala kafa yorduğum bir soru. Sesli düşünerek söylersem aklıma gelen bazı şeyler şunlar; aslında adım adım bir coğrafyadan uzaklaştırılıyorlar. 1975'te Şengal dağındaki köylerinden Saddam tarafından çıkarılmaları ile IŞİD saldırıları birbirini tamamlayan adımlar. Bir görüşmecimiz Saddam'ın bugünler için o adımı attığını söylüyordu. Bir başka görüşmecimiz "geçmişte Şengal'de bir saldırı olsa Suriye'ye sığınırız, bir süre orada kaldıktan sonra geri gelirdik ama şimdi orası da yok" demişti. Yani sorunun yanıtlarından biri coğrafya ve yeni demografik yapıyla alakalı olabilir. Bir diğeri de Êzîdîlerin çokça altını çizdikleri "ihanete uğradık" psikolojisiyle alakalı olabilir. Özellikle Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin saldırı sırasında onları yalnız bırakması çok büyük bir güvensizliğe neden olmuş. Bununla bağlantılı olarak kirve olarak tanımladıkları Müslüman komşularının IŞİD'le birlikte onlara saldırması, ortak hareket etmesi hatta IŞİD

canilerini yönlendirmesi çok büyük bir öfke doğurmuş.

Kitapta görüşme yaptığımız çoğu Êzîdî'nin Şengal'e geri dönmek istemediğini söylediğine şahit oluyoruz...

Maalesef görüştüğümüz Êzîdîlerin ezici çoğunluğu bir daha Şengal'e dönmek istemediklerini söylediler. Bu aslında saldırının belli ölçülerde hedeflerine ulaştığını da işaret ediyor. Êzîdîler açıkça "biz Müslümanların hakim oldukları bir coğrafyada yaşamak istemiyoruz" diyorlar. Müslümanların hiçbir zaman kendileriyle eşit olmayı, eşit koşullarda yaşamayı kabul etmeyeceklerine, başlarına yine fermanlar kaldıracaklarına inanıyorlar. Bir de çok önemli bir şeyin altını çiziyorlar ki, maalesef tarih boyunca tekrarlanmış bir durumdur: Bu topraklardan IŞİD belası temizlenmiş olsa bile kendilerine bu kötülüğü yapan Müslüman komşularının cezalandırılmayacağını, onların eskisi gibi köylerinde yaşamaya devam edeceğini söylüyorlar. Kardeşlerini öldüren, kadınlarını, çocuklarını kaçıran, mallarına el koyan bu kişilerle tekrar birlikte yaşamalarının, komşu olmalarının mümkün olmadığını söylüyorlar. Adaletin sağlanmasının önünde bir engel olan cezasızlık siyaseti son bulmadıkça bu topraklarda huzur, barış ve birlikte yaşamı inşa etmek çok zor olacaktır.

Ancak bütün bu yaşananların Êzîdîler'de başka bir bilinç oluşturduğunun da altını çizmeden geçerseksiz eksik kalır. Şengal'in geleceğine dair sorduğumuz sorulara Êzîdîler oldukça rasyonel ve gerçekçi cevaplar verdiler. Ancak bu koşullarda geri dönmenin, Şengal'de tekrar bir yaşam inşa etmenin mümkün olduğunu belirttiler. İleri sürdükleri model şuydu: uluslararası kurumlar tarafından tanınan ve teminat altına alınan, ismine otonom ya da özerk diyebileceğimiz bir sistem içerisinde Şengal'de Êzîdîlerin kendi kendisini yönetmesi. Êzîdîlerin kendi kendini yönettiği, kendi savunma güçlerini oluştukları otonom bir yönetimin sorunun çözümüne çare olacağını düşünüyorlar.

IŞİD'in Şengal saldırısı sırasında ve sonrasında Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi savunma gücü olan Pêşmergeler'le ilgili çok yoğun tartışma yürütüldü. Pêşmergeler'in Êzîdîler'i

korunmadığı, Şengal'i bıraktığı yönünde haberler basında yer aldı. Sizin çalışmanızda da bu konunun çeşitli sebeplerle gündeme geldiği görülüyor. Görüştüğünüz kimselerin yaklaşımı ne yönde? Konuyu olayı birebir yaşayanlar nasıl anlatıyor?

Êzîdîlerin bu konuda ne söylediklerini dinlemeden yorumlar yapmanın ne kadar büyük bir eksiklik olduğunu çalışmayı yaptıktan sonra daha idrak ettim. Êzîdîleri KDP ve peşmergeyi ihanetle suçlayan psikolojinin altında neler var kitap okunduğunda çok daha iyi anlaşılacaktır. Bunun için çok kısa bir şekilde meselenin tarihselliğini ve Şengal coğrafyasını bilmek gerekiyor. Sanılanın aksine Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Şengalle irtibatı uzun yıllara yayılmaz. 1992'de 36. Paralel meselesinin ardından defacto Kürt yönetimi oluşmaya başladığında Şengal 36. Paralelin altında kaldığı için Kürt yönetiminin burada hakimiyeti yoktur. Şengal zaten etrafı çölle kaplı yalıtık bir coğrafyadır. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin bölgeye gelişi 2003 Saddam Hüseyin iktidarının yıkılması sonrasıdır. İdari olarak Musul'a bağlı olup, yeni Irak anayasasına göre tartışmalı bölgelerden biridir ve geleceğinin referandumla karara bağlanması anayasanın 140. maddesinde öngörülmektedir. Ama 2007'de yapılması öngörülen referandum bugüne kadar yapılmış değildir. Kürdistan Bölgesel Yönetimi 14 Ağustos 2007'de Şengal'de iki Êzîdî yerleşimine (Sibe Şex Xidir, Tilizer) yapılan bombalı saldırının ardından Êzîdîleri korumak gerekçesiyle Şengal'deki bütün Êzîdî yerleşimlerinde fiili olarak asayiş birlikleri konumlandırmaya başlıyor. Bu tarihten itibaren adım adım kendi hakimiyetini Şengal'de kuruyor. Bunu yaparken Êzîdîlerin ağırlıklı bir kısmının desteğini de alıyor. Örneğin Kürtçe eğitim veren okullar açıyor. Şengalle ilişkilerini yoğunlaştırıyor. Önemli bir peşmerge gücü buraya konumlanıyor. Bu süreçte gelişmelerden rahatsız olan Sünni kesimlerin Êzîdîlere saldırıları da var. IŞİD'in ortaya çıkışı ve oluşan tehdit üzerine bütün Êzîdî yerleşimlerinde peşmergenin kontrol noktaları kurduğu ve giriş çıkışları denetim altına aldığı söyleniyor. 7 Haziran 2014'te IŞİD Musul'u ele geçirdiğinde Êzîdîler için çanlar çalmaya başlıyor. Bir hafta sonra IŞİD Telafer'i ele geçiriyor. Musul, Telafer ve Şengal aynı yol üzerinde bir birine 20, 30 kilometre mesafede yerleşim yerleri. Telafer'den kaçan Şii ve Alevi Türkmenler Şengal'e sığındıklarında yaşadıklarını anlatıyorlar. Yine Musul düştüğünde oradaki Êzîdîler başlarına

gelenleri Şengal'deki akrabalarına aktarmışlar. Yani yaklaşan tehlikenin herkes farkında. IŞİD Şengal'de Êzîdî yerleşimlerinin etrafını tek tek ele geçiriyor. Neredeyse bütün Müslüman köyler IŞİD'in denetimine girmiş, Êzîdî köylerini çepeçevre sarmış ve bunlar çıplak gözle görülecek düzeyde.

Pêşmerge güçlerinin bu süreçteki pozisyonuna gelirsek...

Bu gelişmeler karşısında Êzîdîler öncelikle kendilerini savunarak tedbir almaya çalışıyor. Konuştuğumuz bütün insanlar köylerinin etrafına hendekler kazdıklarını ya da bariyerler koyduklarını, kendi tabirleriyle "satır" (sınır) oluşturduklarını anlattılar. Buralarda peşmerge ile birlikte nöbet tutmaya başlamışlar. Gece dahil 24 saat boyunca bu sınırlarda erkekler nöbet tutuyorlar. Yine bir kısım Êzîdî tehlike nedeniyle Kürdistan bölgesine göç etmek istiyor ama peşmergeler müsaade etmiyor: "Biz sizi koruyacağız, merak etmeyin, gidin evinizde rahat rahat uyuyun" diyorlar. Hatta silah talep eden Êzîdîlere kızıyor, ellerindeki silahları da alıyorlar, sizin ihtiyacınız yok diyorlar. Bir noktanın daha altını çizmek lazım, Êzîdîler sanılanın aksine savaş konusunda tecrübeli insanlar. Birçok Êzîdî erkek geçimini ya Irak merkezi devletine ya da peşmergeye paralı askerlik yaparak sağlıyor.

Musul düştükten sonra merkezi hükümete yapılan askerlik ve polislik son buluyor ve birçok Êzîdî erkeği eve dönüyor. Bunların sayısı binlerle ifade ediliyor. Bir görüşmecimiz sadece Hanasor Köyünde bu şekilde işsiz kalmış yedi bin erkekten bahsetti. Ve askerlik konusunda deneyimli bu insanlar peşmergeden silah talebinde bulunuyor ama bu da karşılanmıyor. Saldırı öncesinde Şengal bölgesinde yaklaşık on bin peşmergenin (Görüştüğümüz kimi insanlar bu rakamı yedi bin kimisi de on dokuz bin olarak ifade ettiler) bulunduğu söylenmektedir. Son dakikaya kadar peşmerge Êzîdîlere teminat vermeye devam ediyor. "Yerlerinizden ayrılmayın biz sizi koruyacağız" diyorlar. Saldırı gece saat 02.20'de başlıyor. Êzîdîlere teminat veren peşmergeler sabah saat 06.00'da bölgeyi boşaltmaya başlıyorlar. Peşmergeler Şengal bölgesinden çekilirken halkı da tahliye edelim ya da güvenli bir bölgeye yerleştirelim demiyorlar. Ya da kadın, çocuk ve hastaları çıkaralım erkeklerle bir direniş

hattı oluşturalım çabasına girmiyorlar. Êzîdîlere haber verme gereği bile duymadan alanı boşaltıyorlar. Sabaha kadar ferdi silahlarıyla IŞİD'e karşı savaşan Êzîdîler mühimmatları bittiği için çekilmek zorunda kalıyorlar ve çoğunlukla Şengal Dağına sığınarak hayatta kalmaya çalışıyorlar. Ama ne çare... Sonrası yürek paralayan dünya hikaye...

Êzîdîlerin 73. Fermanı Şengal Soykırımı, Namık Kemal Dinç, Zan Yayınevi, 2017, 376 sayfa.

Kaynak: bianet.org